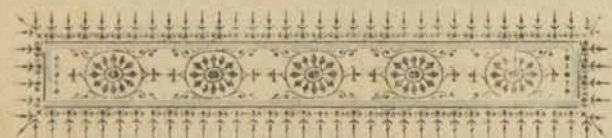

աւելի կամ պակաս չափով այս կարգին են պատկանում Թէպէտ իւրն Էկէէ այս դիտողութիւններէց յետոյ այն բնական եզրակացութեան չէ գալիս թէ ուրեմն անյրգով սպասել պէտք է որ այդպիսի ողջմիտ Ռիտչեաններն հետզհետէ պահպանողականների կողմն անցնեն և միացած ուժերով պաշտպանեն եկեղեցւոյ զաւանութիւնը ծայրահեղ աղատամիտների դէմ: Բայց այդպիսի մերձեցում սպասելի է մօտիկ ապագայի համար: Որչափ և օրինորդներն ու Բաուրեանները ճիգ թափեն նոցա ժամանակն անցած է և ասպարէզը Ռիտչեաններին է մնում: որոնց մէջ մօտիկ ապագայում անշուշտ բաժանումներ և նոր պահպանողական և աղատամիտ կուսակցութիւններ յառաջ կգան: որոնց հետ կձուլուին նախկինները: Առ այժմ Էկէէի գիւրը ցանկացած բնորոշութիւնը չի գտնում իւր կուսակիցների կողմից և մանաւանդ այս կուսակցութեան ղեկավարների մի նեղ շրջան Բերլինում: որի բերանն է Krenzzeitung ազգեցիկ թերթը: շարունակում է շատ խիստ լեզու գործածել Ռիտչեանների դէմ: Այդ կուսակցութեան աշխատութեամբ էր որ նորերս Բերլին հրախրուեցաւ Էրլանգէնի համալսարանի պահպանողական ուսուցչապետ Զիրբը:

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԼԱՍԵՆՆԵԱՅՑ

ԿՐԿԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՀԱՐՅԸ

ԵՒ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆ ՈՒԹԻՒՆԵՐ:

„Մշակ“ լրագիրը շարունակում է զրադուել քահանայական հարցով: Այդ առթիւ տեղի ունեցած կարծիքների փոխանակութիւնը շատ հետաքրքրական է՝ ոչ հարկաւ նորա համար, որ խնդիրը լուրջ և քաղմակողմանի ուսումնասիրութեան է ենթարկուում՝ կամ թարմ ու օգտակար մտքերի առատ հոսանք յառաջ բերում՝ ոչ. այդ կողմից նա շահագանցի աղքատ է և ծանծրալի. այլ որ մի շարք երեւոյթներ հանդէս են գալիս այստեղ՝ հասարակութեան այնպիսի տարրեր և ժամանակակից աշխարհայեցողութեան այնպիսի

նմոյշներ, որոնք մօտիկ ապագայի յայտարար նշաններ պէտք է համարուին: Եւ ուրեմն արժանի են մասնաւոր ուշադրութեան: Այդպիսի երեւոյթներից մէկն է հայ Էկէէէ քահանայի տիպար Հ. Մ. Մեւեան, որ «Մշակ»-ի 126 հում մի քառական ընդարձակ յօդուած է գրել՝ պաշտպանելու համար այն սկզբունքը, թէ «եկեղեցին է հասարակութեան համար և ոչ հասարակութիւնը եկեղեցու համար»: Այդ յօդուածը մեր դէմ է գրած՝ ի քննադատութիւն Ուրախի մէջ հոգեւորական կոշման և աստուածաբանութեան մասին արտայայտած մեր զաղախարների, եւ գրած է զօրեղ ջախջախիչ գրչով: որի ոյժն ու նեցուկը կազմում են «մեռել թաղող մեռել», «անծը պարարող օրինական», «փարիսեցի», «ղպի» եւ այլ այսպիսի գեղեցիկ մակդիրներ: Բայց կարող ենք հաւատացնել, որ այդ զօրեղ մակդիրները մեզ չեն վրդովեցնում և անհաւատար գէնքերով Տէր Հօր հետ պայքարի մէջ մոտնել չի մեր դիտումը: Բաւնի որ սկզբունք է նորա համար Զուլայի հասարակութեան, որի ընդհանրաբար պէտք է աշխատել յարմարուել նաեւ այդ հասարակութեան ակտրժակին ու պահանջներին. իսկ հասարակութիւնը յիշաւի քաջ եւ հլու ծառաներ է պահանջում: որոնք ընդունակ լինին ի հաճոյս նորա նոյն իսկ իրենց կարգի եւ կարգակիցների պատիւը ոտքի տակ տալու: — Մեզ զբաղեցնողը բուն երեւոյթն է, եւ նորա հետ կապուած մի կարեւոր խնդրի պարզաբանութեան պէտք է նուիրուած լինին այս տողերը:

Հայր Մեւեանը մեզ մեղադրում է իրր թէ մենք պահանջ դնելով հոգեւորականի համար եկեղեցուն ծառայել եւ ոչ թէ հասարակութեանը, «քաժանում» ենք աշխարհականը հոգեւորականից, ինտելիգենտը աստուածաբանից, եկեղեցին հասարակութիւնից: Առաջին անգամը չէ, որ մեզ մեղադրում են այսպիսի իշխան ձգտումների համար. սկսած այն օրից, երբ մի խումբ ժեմարանականներ հոգեւորական կոշումն ընդունելու ցանկութիւնն ունեցան՝ այդ մեղադրանքը շատ անգամ կրկնուել է չնայելով որ մենք քանիցս հրապարակաւ ցոյց ենք

տուել նորա անհիմն եւ մտացածին լինելը.* շնայելով որ հասկացող մարդու համար մեր գրած իւրաքանչիւր տողը, առհասարակ ճեմարանականների իւրաքանչիւր քայլը բողոք է նորա դէմ: Եւ Հ. Մելեան, որ կարողացել է հոգեւորականի սեւ վերաբերութիւն տակաւյն ծառ պահել ինտելիգենտի լուսաւոր հոգին՝ պաշտպանելով կրկին ինտելիգենտների մեր դէմ՝ վարած դատը, տեսնում է որ նոյն իսկ իւր քննադատած յօդուածի մէջ մեր գաղափարները բողոքովին այլ են, քան ինքը մեզ վերագրել է կամենում: Բայց ենթադրում է բարեմտաբար, թէ մենք մեր «ներքին միտքը մասամբ սքողելու» մտքով ենք այդպիսի հակառակ մէջ բնկել, փոխանակ այն իսկական հակառակութեան համար աչք քանալու, որի մէջ գտնուում է ինքը՝ մինչ տարիներէ ի վեր պաշտօն կատարելով եկեղեցւոյ մէջ՝ մի անգամ լրջօրէն չէ հարցրել ինքն իրեն, թէ ի՞նչ է նշանակում՝ քառոյ էկէզէ:

Կրօնի ամենախնդճ դասագրքի մէջ անգամ կարելի է գտնել այն քացատրութիւնը, թէ եկեղեցի նշանակում է հայտնի շէնքեր: Ուրեմն երբ խօսք է լինում եկեղեցուն ծառայելու մասին՝ մենք աչքի առաջ կարող ենք ունենալ միայն հաւատացեալների այդ ժողովը, կամ՝ այն մարդոց համախմբութիւնը, որոնք ի Բրիտոս ունեցած հաւատով կապուած են փոխադարձաբար միմեանց հետ եւ ուխտել են առաջնորդուել կեանքի մէջ այն սկզբունքներով, որոնք իրենց հաւատից են քոյում* դիմել գաղափարական գործակցութեամբ՝ դէպի այն բարձրագոյն նպատակը, որ կեանքի առաջնորդն ու եկեղեցւոյ Հիմնադիրը իրենց առաջ դրել է: Բոլորովին տարբեր հիմունքների վերայ է հաստատուած, տարբեր կազմակերպութիւն եւ տարբեր նպատակ ունի հասարակութիւնը: Այդտեղ մարդոց համախմբումը պատահական է, աշխարհային պայմաններից կախուած: Մի որոշ տարածութեան վերայ միասին ապրող մարդիկ ունենում են ընդհանուր կենցաղական շահեր՝ փոխադարձ օգնութեան կարիք

են գգում՝ ապրուստի միջոցներ հայթայթելու եւ նիւթապէս ապահով կեանք վարելու համար, եւ ստիպուած են լինում՝ այդպէս միացնել իրենց ոյժերը՝ հատարակաց աշխատութիւն եւ հատարակական կեանք ձեւակերպել:—Հարկաւ շատ անգամ՝ այդ երկու կազմակերպութիւններն արտաքուստ միանում են. հատարակութիւն կազմում են շատ անգամ, ինչպէս օր. մեզանում, միեւնոյն եկեղեցական համայնքին պատկանող անձինք, բայց այդ պատճառ չէ երկու գաղափարները միմեանց հետ շփոթելու: Կարող են դէպքեր պատահել նաեւ, որ մէկն անդամ լինի գանազան կրօնների եւ ցեղերի պատկանող եւ գանազան գաղափարների տէր մարդկանցից բաղկացած մի հասարակութեան, եւ ոչ մի հաւատակից չունենայ իր մօտ: Յամենայն դէպս եկեղեցի եւ հատարակութիւն իրարից անկախ կազմակերպութիւններ են, եւ նոցանից ոչ մէկը միւսին ծառայելու չէ կոչուած՝ իւրաքանչիւրն իւր առանձին գոյութեան իրաւունքն ունի:

Հայր Մելեան յառաջ բերելով իւր նշանաւոր սկզբունքը, թէ «եկեղեցին է հասարակութեան համար եւ ոչ հասարակութիւնը եկեղեցու համար», կարծել է տալիս իրր մենք ասած լինէինք, թէ հասարակութիւնը եկեղեցւոյ համար է, որ չենք ասել, առհասարակ այդ ամբողջ նախադասութիւնը մենք համարում ենք մի դատարկ քառախաղ, որի իսկական նշանակութեան մասին հագիւ թէ հաշիւ տուած լինի իրեն Տէր Հայրը, եւ որի համար իրրեւ փաստնորա ի շուր գործ դրած աւետարանի խօսքերը, թէ «շաքաթը մարդու համար է», ոչինչ չեն հաստատում. այդպիսի փաստաբանութեամբ կարելի էր հաստատուել, որ Աստուած եւս մարդու համար է: Մենք ասել էինք միայն, թէ հոգեւորականը եկեղեցուն պէտք է ծառայէ եւ ոչ հասարակութեան, եւ վերեւ ասածներից պարզ պէտք է լինի արդէն, թէ ինչ էինք հասկանում՝ դորանով, Պարզ պէտք է լինի նաեւ, թէ որպիսի մեծ անտեղութիւն է ասել. «Մեր եկեղեցականութիւնը մեր հասարակութեան ընտրածն է ու հասարակութեան համար»: Հասարակութիւնն իր համար տանուտէր, ջրբաժան, քր-

* Տես. ի միջի այլոց Արարես 1895, յուլիս, հ. 250:

ծիշկ ընտրել կարող է, քայց ոչ երբէք եկեղեցականներ: Եկեղեցւոյ պաշտօնեան ընտրուում է եկեղեցւոյ կողմից եւ կոչուում է ո՛չ թէ այս կամ այն մարդկային հատարակութեան ծառայելու, այլ այն Բրիտանիոյ որ եկեղեցւոյ անտեսանելի զուխն է. եւ Նորա գծած շաւղով ընթանալ: Նորա քարոզած աւետարանն ուսուցանել: Նորա հոգով Նորա զաղափարներով մարդիկ կրթել եւ ի կէտ կոչմանն ուղղել՝ իւր սրբազան պարտականութիւնը պէտք է լինի: Հարկաւ նա, իբրեւ նիւթական կարիքների տէր մարդ՝ միեւնոյն ժամանակ հատարակութեան անդամ է եւ պարտաւոր է իւր ձեռքից եկած ծառայութիւնն այդտեղ եւս շինայել. քայց նա գործում է այդ դէպքում՝ իբրեւ սոսկ քաղաքացի եւ ո՛չ իբրեւ եկեղեցական: Խրքողիւր նորա Էփէֆէօսէան կոչման մասին է, որ իւր յատուկ պարտաւորութիւններն ունի՝ եւ զանց անել այդ պարտաւորութիւնները՝ կնշանակէ չընդունել ամենեւին Էփէֆէօս կոչուած մի զաղափարական համայնքի եւ նորա սնուցած զաղափարական կեանքի գոյութիւնը, այլ ամէն ինչ այս աշխարհի չափով չափել: Իրօք Հայր Մեղիւան այդպէս եւ անում է:

Մենք ասել էինք. «Աստուածաբանութիւն ուսանողը մի օր պէտք է իբրեւ քահանայ եկեղ. կարգեր կատարէ. իբրեւ կրօնաւոյց ուսուցչական ամբիոնից, իբրեւ քարոզիչ՝ եկեղեցւոյ ընմից, իբրեւ հոգեւոր հայր եւ սփոփիչ տներում: Գիւանդի անկողնի մօտ եւլն. խօսէ»: Տէր Հայրը Խօսքերն իբրեւ չեղած է նկատում՝ եւ ասպա մեղադրում է մեզ. թէ կամենում ենք «հոգեւորականի գործունէութիւնը սահմանափակել միայն ծէսեր կատարելու, կրօն դաս տալու, քարոզ տալու, այսինքն՝ Խօսքերն Էփէֆէօսէան Բրիտանիոյ համայնքի խօսք է քարոզ տալը, կրօն դաս տալը. դատարկ եւ ծեւական քան է ծէսեր կատարելը... Զի՛ք Էփէֆէօսէան... իսկ մեր կարծիքով գործ է այդ ամէնը եւ քար կրելուց աւելի ծանր գործ՝ աւելի պատասխանատու գործ, քան աշխարհի բոլոր միւս գործերը. եւ ով այդպէս չէ ընդունում, ում ամար Բրիտանիոյ ծաղրական է եւ ար-

համարհելի, ով Տիրոջ սեղանի առաջ կանգնած միանջում է. «Այո՛, այո՛ եւ ես մի եմ ի նոցանէ»... կամ՝ համարձակուում՝ անմահական մարմինը ձեռքն առած քաղականչել «Առէ՛ք, կերէ՛ք»... եւ մէջքից սարսուռ չէ անցնում: սառը քրտինք պատում՝ ամբողջ մարմինն՝ նա բոլորովին զուր տեղն է վերարկու հագել: Այդպիսին չէ կարող երբէք «եկեղեցւում» իր պաշտամունքը դրսում յայտնի սահմանադրւած ծէսերը սրբութեամբ ու զիտակցութեամբ կատարել. եւ մենք չենք հասկանում՝ ինչի՞ մէջ պէտք է երեւի այնուհետեւ նորա «անծնադիր հովիւ, քարի օրինակ» քանիմաց առաջնորդ եւլն. լինելը»... ընտրողական պայքարների մէջ արդեօք: Գեղեցիկ քառերով ոչինչ չի շինուի. եթէ մենք Հայոց եկեղեցու համար քաղաւորութիւն չենք համարում՝ Էփէֆէօսէան պաշտօնեաներ ունենալը՝ պատճառը հէնց այն է, որ այդ ինտելիգենտները ոչ պատրաստութիւն ունին եւ ո՛չ սիրտ՝ եկեղ. կոչման իսկական նշանակութիւնն ըստնելու եւ նորա պահանջները կատարելու, այլ նայում են նորա վերայ իբրեւ մի անհրաժեշտ շարիքի, իբրեւ մի պատրուակի վերայ, որ կամայ ակամայ յանձն առնել պէտք է, եթէ կամենում ես ինչ ինչ ժողովներում նախագահ լինել եւ ո՛չ սոսկ անդամ: Այդպէս չէ միթէ... Հայր Մեղիւան գոնէ հակառակը չէ ապացուցել:

Նա «ինքնաստեղծ մեղադրանք» է համարում մեր ասածը, թէ մեզանում՝ նշանակութիւն չեն տալիս հոգեւորականի «իւր պաշտօնին վերաբերեալ գիտութիւնները սովորած լինելուն», եւ այնուամենայնիւ պահանջում է, որ ասպարէզը քաց լինի ինտելիգենտների համար: Հետաքրքրական է իմանալ՝ արդեօք քանիսը դոցանից ամենատարակական ծանօթութիւն ունին չենք ասում՝ ս. գրքի կամ՝ աստուածաբանական այլ եւ այլ առարկաների, այլ գոնէ մեր եկեղեցւոյ այն հայրերի մասին, որոնց անունից այնպէս Էփէֆէօսով խօսում է Տէր Հայրը: Նորա խօսքերից կարելի էր եզրակացնել, թէ ս. Սահակ եւ Մեսրոպ եւ նոցա աշակերտները ճիշդ մեր ժամանակի ինտելիգենտներից էին, եւ երբ ս. Ղեւոնդեանք խոնարհեցնում էին

գլխարդահմի սրի առաջ՝ հասարակութեան ծառայութիւն մատուցանելու համար էին անում։ Կարող ենք սակայն հաւատացնել, որ մենք այդ հայրերին ոչ միայն յանձնեմ ենք ծառայում։ այլ օրերով ու ամիսներով ապրել ենք հոգեպէս նոցա հետ։ Նոցա զբաւոր յիշատակարաններով շրջապատուած։ եւ երբ սկզբունք ենք դնում՝ հոգեւորականի համար եկեղեցուն ծառայել՝ համոզուած ենք որ նորա եւս ուրիշ սկզբունք չեն ծանաշել։ Որ այստեղ հոգեւորականութիւն եւ ժողովուրդ իրարից քաժանելու խնդիր չկայ ամենեւին եւ ամենամեծ անհեթեթութիւն է եկեղեցուն ծառայելը։ Եւ Ժողովուրդը ամենեւին թարգմանել աւելորդ են կարծեմ՝ նոր պատճառարանութիւններ դրա համար։ Բոլոր թիւրիմացութիւնը յառաջ է գալիս նորանից, որ Հայր Մեղիւն Եւրոպայի քաղերը նոյնանիշ է ընդունում։ Այդ թիւրիմացութիւնը հեշտութեամբ կարելի էր ներել մի ինտելիգենտի, քայց նորա տակ թագնուած կայ կատարեալ անհասկացողութիւն եկեղեցւոյ զաղափարական նշանակութեան մասին։ որ ամենեւին ներելի չէ եկեղեցականին։ Սովորութիւն է դարձել Հայաստանայց եկեղեցւոյ ազատ ոգին եւ ազգային բնատրութիւնն իրեն ծածկոց ծառայեցնել ամեն տեսակ գեղձումների համար։ քայց երբ եկեղեցականներն իրենք աշխատում են այդ ծածկոցով պատել իրենց հոգեւոր մերկութիւնը եւ հաւատացնել, թէ այս եկեղեցին բոլորովին տարբեր է միս եկեղեցիներից եւ հակառակ պահանջներ ունի այն չէ պահանջում, ինչ որ Բրիտանի եկեղեցին անհրաժեշտաբար պէտք է պահանջէր։ այլ մի աշխարհական հաստատութիւն է աշխարհական նպատակների համար—ժայռահեղ ազատամիտներն անգամ՝ պէտք է խոստովանեն։ որ մեծ անտեղութիւն կայ այդտեղ, որ եկեղեցւոյ հակառակորդ լինելով հանդերձ չի կարելի այդպիսի վերաբերումն ունենալ նա արդարացնել։

Եթէ հարցնենք ի՞նչն է եղել կղերական ձգտումների աղբիւրը, հին կտակարանի փարիսեցութիւնից սկսած մինչեւ մեր ժամանակուայ կաթողիկոսութիւնը՝ պատասխանը կլինի. ուրիշ ոչինչ, քայց եթէ կրօնը աշ-

խարհական նպատակների համար գործ դնելու ցանկութիւնը, միեւնոյն է՝ սեփական անձինն են ծառայում թէ հասարակութեան։ Եկեղեցին պահանջում է իւր պաշտօնականից աշխարհն ուրանալ, աշխարհի բոլոր հարստութիւնները վաճառել՝ Երկնքի արքայութեան մարգարիտը ձեռք բերելու համար։ Իսկ կղերականները ընդհակառակն կեղծ մարգարիտներ են շինում՝ եւ իսկականի տեղ վաճառելով՝ կամենում են աշխարհի հարստութիւնները գնել։ Նոցա նմանութիւնը միայն արտաքին զգեստի մէջ է։ եւ մեր ժամանակի գլխաւոր կուրութիւններից մէկն եւս այն է։ որ սովորած լինելով յաճախ կղերականներ տեսնել եկեղեցականի վերաբերելով՝ եզրակացնում են։ թէ ուրեմն կղերական ոգի տուողը ինքը վերաբերուն է։ առանց մտածելու, որ նախ քան այդ վերաբերուն սրբութեան նշան համարուէր եւ ծարսիկ մարդիկ կարողանային նորանով խաբել ուրիշներին՝ պէտք է որ երկար ժամանակ սուրբ մարդիկ հազած եւ փառաւորած լինէին։ Կղերականութիւն եկեղեցին չէ ստեղծել։ այլ նորա վերայ բռնանալ եւ նորա շնորհներն իրեն գէնք գործածել կամեցող աշխարհը։ Եւ ամէն անգամ՝ երբ այդ շնորհները գործ են դրում՝ կողմնակի նպատակների համար՝ անխուսափելի կերպով կղերականութիւն յառաջ կգայ։ Անհրաժեշտ չէ որ ստոր նպատակներ լինին. փարիսեցիներն սկզբում՝ ամենն ունեւորն եւ մաքուր ոգեւորութեամբ լի ազատէրներ էին. քայց տասնեակ տարիներով կրօնը Դարայէլի թագաւորութիւնը վերականգնելու համար իրեն միջոց գործածելուց յետոյ՝ նոքա սովորեցին իրենց անձնական օգտի համար եւս գործածել։ Այդպէս չէին մարգարէները՝ Ամուս, Ուսէ, Եսայի, Երեմիա. պակաս բուն սիրով չէին սիրում՝ նորա իրենց ժողովրդին, որի թշուառութիւնները տեսնելիս նոցա աղիքները կտրատուում էին. քայց փոխանակ փարիսեցիների պէս հաճոյանալու նորան եւ նորա կրքերը շոյելու՝ դատաւիրուում էին, աստուածային արդարութեան, սիրոյ եւ սրբութեան անունով՝ անկումն եւ կոտորած սպանում. մարդոց բոլոր հաշիւները պէտք է ջնջուին եւ բոլոր գորութիւններն ընկճուին

Աստուծոյ առաջ՝ ամեն ինչ իբրեւ միջոց ծառայէ նորա սուրբ կամբը յառաջ տանելու համար—ահա Աստուծոյ ճշմարիտ պաշտօնէի դառնալով ինչը:

Անհրաժեշտ համարելով ուրեմն որ եկեղեցականն առանձին պատրաստութիւն ունենայ եւ կոչումն ընդունելիս նպատակ դնէ եկեղեցուն ծառայել, եւ ոչ ուրիշ որեւէ երկրաւոր մեծութեան՝ մենք ոչ միայն կղերական գաղափարներ արծարծելու միտք չունինք, այլ բոլորովին հակառակն ենք ծգտում: Հարկաւ այնպիսի կղերականութիւն, որպիսին կաթողիկ աշխարհն է ներկայացնում: մեր մէջ գոյութիւն ունենալ չի կարող. քանիցս անգամ՝ առիթ ենք ունեցել կրկնելու, որ դա մի ստանձնադատուկ երեւոյթ է, սխալմամբ ընդհանրեցրած այն հասարակ պատճառից, որ ներկայ սերունդը պատմութեան մէջ միայն Հռոմէական եկեղեցւոյ անցեալին է ծանօթանում եւ սովորում: Բրիտոսի եկեղեցին շփոթել այն նուիրապետական հաստատութեան հետ, որ Հռոմի կեսարների աշխարհաւարութեան ժառանգ պապերն են կազմակերպել, այնտեղ, ուր Հռոմ՝ չկայ եւ կեսարներ չեն եղել՝ չի կարող նաեւ աշխարհը նուաճելու տենչով լի կղերականութիւն յառաջ գալ. քայց կարող են լինել եկեղեցւոյ անունը ուրիշ միջոցներով շահագործողներ, եւ ահա դոցա դէմ է մեր բողոքը:—Պէտք է անաչառութեամբ քննել թէ ովքեր են այն ինտելիգենտները, որոնց առաջ ազատ քանալ ենք կամենում՝ եկեղեցական ասպարէզը: Յայտնի է, որ կանոնաւոր ուսումն աւարտած երիտասարդը սովորաբար ընտրում է նաեւ այն կոչումը, որի համար պատրաստել է իրեն ուսումնարանը. հրապարակի վերայ մնում են մի խումբ կիսատ ելած կամ արտաքսուած, նոյն իսկ կանոնաւոր ուսումնարանի երես շտեմած քաղաքացիներն, որոնք իսկապէս են միայն նորա համար, որ լրագիր են կարդում եւ ինքնաշարժ խնդիրների վերայ վիճում: Երեւակայելով թէ՛ որովհետեւ Բոկլը առանց դիպում ունենալու զարգացած եւ նշանաւոր մարդ է դարձել իրենք եւս ուրեմն զարգացած եւ նշանաւոր մարդիկ են: Արդ՝ ինչ են բերում՝ այդպիսիները եկեղեցւոյ

համար, ինչը կարող է առաջնորդել նոցա եկեղ. կոչումն ընտրելու. որչափ գաղափար ունին նորա այն աւետարանի մասին, որն ուսուցանելը՝ իրապի պաշար այն հաւատից, որն արծարծելը նոցա առաջին արեւազան պարտքը պէտք է լինի:—Այստեղ ուրիշ ելք չէ մնում. կամ՝ պէտք է ընդունել, որ եկեղեցական ասպարիզի վերայ ելնելու համար համապատասխան պատրաստութիւն եւ կրթութիւն: համապատասխան համոզումներ եւ ծգտումներ են պահանջուում: եւ կամ՝ ծակատ պէտք է ունենալ պնդելու, թէ եկեղեցական լինում են աշխարհական նպատակների համար, թէ այն ամէնը ինչ որ գուտ եկեղեցական է՝ ձեւականութիւն է, եւ ինտելիգենտ մարդը քաւական է ձեւերը կարողանայ կատարել՝ թէկուզ նոցա ներքին իմաստի մասին գաղափար անգամ չունենայ եւ իւր համոզմամբ քրիստոնեայ իսկ չլինի, որ ազատ համարուի այնուհետեւ վերարկու հագած իւր աշխարհական նպատակներին հետեւելու, հասարակութեանը ծառայելու:

Հայր Մելեանին եւ նորա գաղափարակիցներին ուղղած մեր վերջին խօսքն այս է. ով եկեղեցական կոչումն է յանձն առնում առանց իւր կեանքի իսկական նպատակը դնելու եկեղեցուն ծառայել՝ նա մեղանշում է Աստուծոյ եւ մարդոց առաջ, եւ քարծրանում է այնպիսի մի ծառի վերայ, որը տակից կտրել է կամենում: Եկեղեցին կղերը չէ եւ եկեղեցուն ծառայել չի նշանակում՝ իրեն կամ՝ որեւէ դատակարգի շահերին, այլ Բրիտոսին եւ Բրիտոսի ժողովրդին ծառայել՝ Երկնքի արքայութեան սերմերը ցանել այս աշխարհի վերայ եւ հունձը Աստուծոյ շտեմարանների մէջ ժողովել: Եկեղեցին իւր պաշտօնեաների հետ հաշիւների մէջ չէ մտնում, պայմաններ չէ դնում եւ ոչ մի անձնական քարիք չէ խոստանում: այլ կատարեալ անձնազոհութիւն է պահանջում՝ պահանջում է թողնել ամէն ինչ, ուրանալ աշխարհի հետ ունեցած կապերը՝ այո՛ նաեւ աշխարհային հասարակութեան հետ ունեցած կապերը՝ չքանալ եւ չքացնել այն ամէնը, ինչ որ ետական է, զօժոճ, նիւթական, աշխարհային, որպէս զի գաղափարը յաղթանակէ՛ սիրոյ

և ծշմարտութեան սուրբ զաղափարը: Ով պատրաստակամութիւն ունի այսպէս Զրիստոսի խաչն առնելու և Նորա ետեւից գնալու: ում՝ առաջնորդողը սուրբ զաղափարն է և բոլոր գործերն այդ զաղափարից են բղխում: Նա իսկական մտքով եկեղեցական է: Թէկուզ դորա համապատասխան տարազ չունենայ՝ մի աշխարհոյշակ քաղաքական գործիչ լինի: ինչպէս Գլադստոն: կամ փողոցներ աւելող մի յեափն մշակ: Եկեղեցին չէ պահանջում: որ իւր պաշտօնեաների վերայ իրեն մի առանձնաշնորհալ և բոլոր միւս մարդկանցից զերազանց դատակարգի վերայ նայն: քայց կարում է նոցա իրենց շրջապատից, ազատ է կացուցանում՝ միւս աշխարհային պարտականութիւններից, որպէս զի միջոց և կարողութիւն ունենան իրենց կոչման պահանջած սրբազան պարտքերը կատարելու: Իսկ այդ պարտքերը կատարելու համար որոշ կրթութիւն և գիտութիւն, ծանօթութիւնների և հրահանգութիւնների որոշ պաշար է պահանջուում: որ իւր մէջ ամփոփել աշխատում է համալսարանների աստուածաբանական բաժինը: Սուտ է թէ մենք ստել ենք՝ միայն աստուածաբանը կարող է լաւ հոգեւորական լինել: այդ ասում ենք՝ հոգեւոր կոչման համար պատրաստող միակ քարձք: գիտութիւնը աստուածաբանութիւնն է: և կրկնում ենք, որ այդպէս եղել է միշտ: որ այլ կերպ չեն հասկացել և այլ կերպ չեն պատրաստուել մեր եկեղեցւոյ հայրերը: որ այսօր եւս՝ ինչ ծանադարձով ուզում է լինի: դպրոցում թէ դուրսը: հայրենի երկրում թէ օտար տեղ՝ պէտք է կարելու հրահանգութիւններ և գիտութիւն ձեռք բերած լինի մէկը: քրիստոնէական աշխարհահայեցողութիւն ունենայ և հաստատուն համոզումներ: որպէս զի մտքուր խղճով կարողանայ հոգեւորական կոչումն ընդունել: Չենք ուրանում: որ կոչումն կատարել շատերին յետոյ իսկ պակաս մնացած հրահանգութիւնները ձեռք բերել և խախտու համոզումներն ամբաստնել: քայց եկեղեցւոյ ասպազան քաղղի հաճոյքին թողնել այդպէս՝ մեր իրաւունքը չէ: մենք պէտք է աշխատենք ասպազայ հոգեւորականներին իրենց կոչման համապատասխան

կրթութիւն տալ: և ապա իրաւունք ունենանք յոյս դնելու ս. Հոգւոյ շնորհաց առատ ներգործութեան վերայ: որից կախուած է նոցա իսկական արժանիքը:

Կ. Վ.

ՄԱՐԿՐ ԱԹՈՒ.

Նորին Սրբութիւն Վեհափառ Հայրապետը մի անգամ ևս Բիւրական ամարանոցում մի քանի օր անցնելուց յետոյ (յուլիս 18—22) փոքր ինչ տկարութիւն զգալով՝ ստիպուած էր իւր վարուց ի վեր ծրագրած ճանադարհորդութիւնը դէպի Տաթև մինչև յուլիսի 26-ը յետաձգել: Այդ օրը կէսօրից յետոյ ժամի 5-ին Նորին Վեհափառութիւնը սկսեց իւր ուղեգնացութիւնը՝ մինչև Վաղարշապատի այդիներից դուրս կառքով, ուր իջաւ: օրհնեց ճանադարհ ձգելու համար եկած Դեր. Սուքիաս և Արիստակէս Սրբազաններին, Արժ. Համազասպ, Ղեռնդ, Թուսիկ, Աշոտ, Կարապետ և Բարդէն վարդապետներին, զիւզացի մի խումբ ձիաւորների և ապա ձի նստելով իւր շքաղիքների փոքրիկ խմբի ղլուխն անցաւ և յառաջ արշաւեց, իւր հետ տանելով յետ մնացածների ջերմ բարեմաղթութիւնները: Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում են Բարձր. Գարեղին վարդապետ և Դիւանապետ Արժ. Կորիւն վարդապետ: Առաջին զիշերը Նորին Սրբութիւնը բարեհաճել էր Մոզնի ս. Գէորգ փանքում անցնել: յաջորդ օրը հիւր է եղել Դեր. Սարգիս արքեպիսկոպոսի մօտ նորա ծննդավայր Ղարաբուլաղ գիւղում, երրորդ զիշերը փանքապատան Բճնի գիւղում է անցրել և չորրորդ զիշերը ծաղիւռնք գիւղում: յաջորդ օրը վերջապէս հասել է Սեան, ուր Վեհափառի գալտեանն սպասում էր Երեանի Փօխանորդ Դեր. Ներսէս արքեպիսկոպոսը՝ ուղեկցելու համար դէպի Տաթև:

Մի զիշեր միայն այդտեղ մնալով՝ յուլիս 31-ին Նորին Վեհափառութիւնը մեկնել է և օգոստոս 1-ին հասել է Նոր Բայրազիկ, որտեղից ճանադարհը Դարալագեհով վերայով